

El habla de Sot de Ferrer,
d'Isabel RÍOS GARCÍA

[Castelló, Diputació de Castelló, Col·lecció Universitària, 2, 1989, 189 pax.]

Sot de Ferrer ye un lugar de 427 abitans (1988) plazau a la redolada castellano-aragonesa de l'Alto Palanzia, a'l País Balenziano.

El suyo termi confronta a'l norte dan el de Soneja, a l'este dan Azuébar y Algar (lugar agón se charra catalán) y a'l sur y ueste dan Segorbe, la capital comarcal.

Encara que pertenexe a la probinzia de Castelló, la relazió de Sot dan la capital de la Plana no ha estau tan gran coma la existén dan Balenzia, sobretot per la situazió de salida cheografica de la bal a Sagunt, la proximidad dan la capital del país (46 km., mentres que dan Castelló la despartixen deu més) y la carretera y el ferrocarril, que han estau las tradizionalis bías de comunicazió d'Aragón dan el País Balenziano.

Seguntes mos diu l'autora, l'an 1245 el rei Chaime I, dimpués de recuperar istas terras, las ba zedir a Don Hurtado de Lihori, familiar d'els duques de Llíria, qui les ba donar el nom de *Soto*.

De l'an 1377 data la Carta de Churisdizió de Sot, agón se replega la conzesión per part d'el rei Pere IV a su fillo el infán Martí d'el lugar de Sot.

A lo largo d'els ans la documentazió consultada reflexa la doble denominazió d'el lugar: *Sot / Soto*; encara que ista zaguera en ye considerada un castellanismo.

Els abitans d'ista redolada mantienen dende temps pasats la conzencia de "hablar mal", que ta ells ye "hablar churro", isto ye, una forma de charrar fiero que replega el sentiment d'inferioridad que mismo els porta a'ls biells a refusar e ixuplidar el suyo charrar.

Un ragonar que, coma molts us pomez imaxinar, conserba una buena cosa de palabras aragonesas e influenzias d'ista luenga en la fonetica y morfología.

Anem a beder-ie algunas:

1. Fonetica

1.1. Supresión d'els iyatos: -g-: *mi[g]aja > mijaja > mija > mijica*; -d-: *adonde > aonde > ande*; -aparizió d'una consonán antiyatica en *toballa, muyendo* (de *muir*).

1.2. Eboluzió de las bocals tonicas: -ei- > -ai-: *asaite*; -ie- > -e-: *pasensia, desinieve, frego*; -ei- > -e-: *trenta, vente*.

1.3. Eboluzió de las bocals atonas. En posizió inicial desaparexe en bels casos coma *jada* (< ASCIATA), *safra, güelo*. Se cambeyan en molts casos, entre els cuals destacan: a- > u-: *ubrir*; e- > i-: *inagua*. Y tamé se donen exemplos de protesis en parabras coma *apegamento, allegar*, tal-

mén per influencia catalana. Esisten cambios de la bocal protonica en casos coma: *-e- > -a-*: *calandario*; *-ei- > -ai-*: *afaitar*; *-o- > -u-*: *bullida*, *pugal* ('forrada'). En posizi3n postonica només en tenim un exemplo: *aspro* (< ASPERU). Al fin tenim els casos de cambios de bocal en posizi3n final. De toz ells el més carauteristico ye *-ado > -au*: *botinchau*, *adobau*. Tamé se donen casos de conserbazi3n de la zaguera bocal en *rede* (< RETE) u bocals paragoxicas en *reboste*, *desficio* y altras palabras preñidas d'el catalán balenziano.

1.4. El seseo. Ye la forma més importán de la fonetica consonantica de Sot de Ferrer: *sinco*, *braso*, *cabesa*, *crus*,... fóra de *doce*.

1.5. La *f*- inicial. Se conserba en palabras coma *ferrada*, *foguer*, *formigar* ('fumigar'); en unas desaparexe, coma *hardacho* y *halda* ('falda') y en altras se conserba aspirada en forma de *j-*: *juego* ('foc'), *jüente* ('fuen').

1.6. G- y J- inicials. Només s'ensordezen en palabras coma *chepa* y *cheperudo*. Aixímismo en las que encomenzan per [wé] s'achunta la *g-*: *güerto*, *güebo*...

1.7. PL- > pl- se mantiene en bels aragonesismos: *plegar*, *replegar*; y L- > ll- en bels catalanisms coma *llanda*, *lladre*.

1.8. D- inicial. Se pierde cuan i he trafuque dan el prefixo. Exemplo: *esbarar*, *esgarrar*, *esbrasar*...

1.9. Consonans interiors simples. Se conserban en bels casos coma *embolicar* (< INVOLICARE), *suco* (< SUCO), *melico* (< UMBILICUS), *remugar* (< RUMIGARE).

1.10. Cambios foneticos. Exemplos: *adrento*, *estijeras*, *estenasas*, *escullar* (cat. *escudellar*), *esparteñas*, *pugal*...

2. Morfoloxía

Se i troban bellas palabras que son femeninas coma *la blancor*, *la claror*, *la sudor*, y tamé altras masculinas coma *el arradio*, *el amoto*, a causa d'una falsa despartizi3n de l'artículo.

En els numerals se desconoxen las formas *güeit*, *siet* u *sais*, pero s'empleguen unas altras coma *trenta*, *desinueve*, *vente*, *desiseis*, *desisiete*...

Aparexen de manera cheneralizada els pronoms aragonesos *con tu*, *pa tu* y *yo* (a yo). Antiparte las formas atonas *me*, *te*, *se* se contrayen dan el berbo *aber*. Exemplo: *m'ha dicho*, *s'ha sentau*.

Bellas particlas coma l'alberbio *agora*, frases alberbials coma *cabo d'año*, la preposizi3n *cara* ('ta') y la conchunzi3n *u* son propias tamé de l'altoaragonés.

Els infinitivos seguits de pronom pierden la *-r* zaguera. Exemplos: *comé-se*, *mori-se*. Amés els verbos acabats en *-ear* cambien a *-iar*: *pasar*, *aliniar*, *voltiar*.

Com em bist denantes els partizipios acaben en *-au*, encara que ista tendencia ya no ye frecuén en els chobes, que dizen *-ao*.

El berbo *caler* encara se mantién en el charrar de Sot, sobretot en contestos negatibos. Exemplo: *no te cal benir*. Astó püestar que siga tanto un amprament catalán coma aragonés.

El diminutibo *-ico* ye el més emplegau en tota la redolada.

3. Sintaxis

La influencia de l'aragonés ye cuasi nula si eszeutuem l'emplego d'els pronoms personals ya ditos denantes.

4. Lesico

Ye en el lesico agon trobam una buena cosa d'aragonesismos tanto de l'Alto Aragón coma d'el Baxo Aragón. Entre els molts que podem esplanicar-ie tenim: *ababol, adasa, aguachar, arbellón, basinilla, baticuello, berendar, boño, cabo d'año, dizi; embolicar, güeña, jada, laminero, maño, maular, mondongo, presquilla, reglotar, royo, teda, ubrir; hiemo, garganchón, gobanilla, haser goso, inguiscar, chullas, berzas, estar nublo, piverroyo, turrau...*

Altres coma *badallar, suco, afaitar, aguaitar, debantal, hardacho, nineta, boira, oraje, punchar, rejirar, replegar, sargantana...* pueden estar tanto catalanismos coma aragonesismos.

Al fin tenim catalanismos plateros coma *quijal, gola, galdas, melsa, beber al gallet, pentinar-se, towalla, paño, arrujar, codoñate, bufa, rata pená, suro, esvarar, pesol, vión, manifeser, carchofa*. ezi.

El libre finaliza dan una conclusión agon l'autora señala las molts coincidencias que trobam en el charrar de Sot de Ferrer dan la d'altros lugares de la part castellano-aragonesa que se caracte-rizan per estar en mugas lingüísticas, coma el Villar del Arzobispo y Chelva (la Serranía), Fanzara y Ludiente (Alto Millars), y altras no d'el tot coma Requena (el Campo de Requena-Utiel).

Ye curioso destacar que ye en istos lugares de muga a on se troban charrars dan una personali-dad molt acusada. De fet, Isabel Ríos afirma que el charrar sotino s'asenta güe en día sobre un alazet de castellano-aragonés moderno, a on localizam molts bulgarismos, bellas formas arcaizans, catalanismos y aragonesismos.

Lluís Xavier Flores i Abat